

Kvantų giminės prūsiškosios šakos genealogija, parašyta paskutiniojo pavardės turėtojo Jono Jokūbo Kvanto

LIUCIJA CITAVIČIŪTĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

<https://ror.org/05ogfgn67>

liucijacit@liti.lt

<https://orcid.org/0000-0002-2412-3764>

ANOTACIJA. Prūsijos generalinis superintendentas Jonas Jokūbas Kvantas (Johann Jacob Quandt, 1686–1772) lietuvių literatūros ir kultūros istorijoje žinomas kaip lietuvių raštijos skatintojas. Jo rūpesčiu parengta apie dešimt lietuviškų knygų, keletui jų Kvantas parašė pratarmes. Į raštijos darbą jis įtraukė gabiausius ir gerai lietuvių kalbą mokėjusius Karaliaučiaus universiteto studentus ir absolventus. Apie Kvanto parašytą giminės genealogiją iki šiol nebuvo žinoma. Palikti žinių apie savo giminę jį skatino tikriausiai ir tai, kad jis buvo paskutinis šios giminės pavardės turėtojas Prūsijoje. Nėra žinoma, kada Kvantas pradėjo rašyti giminės genealogiją, tačiau žinoma, kad baigė 1756-aisiais, būdamas 70-ties. Genealogijos rankraštis prasideda žodžiais *Familiae Qvandtianae et posteritati s[cr]ipsi MDCCLVI*. Jį Kvantas paliko saugoti savo sūnėnui Johannui Christophui Bohlius'ui (1703–1785). Mirus Kvantui, buvo peržiūrėtas jo asmeninis archyvas ir kai kurie dokumentai įdėti į nekrologą, pavadintą „Viro, dum viveret, magnifico [...] Johanni Jacobo Quandt“ („Vyrui, kol gyveno, kilniam [...] Jonui Jokūbui Kvantui [...]“). Būtent šiame nekrologe išspausdinta ir čia publikuojama aštuonias kartas apimanti Kvantų giminės genealogija. Kvantai Karaliaučiuje kūrėsi nuo XVI a., o giminės šakos pradininkas galėjo būti Vokiečių ordino riterio palikuonis. Spaudinys – nekrologas su Kvantų genealogija – saugomas Lenkijos Nacionalinėje bibliotekoje Varšuvoje (Biblioteka Narodowa w Warszawie). Kvanto rankraštis neišliko arba nebuvo rastas.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Jonas Jokūbas Kvantas; Karaliaučius; Kvantų genealogija; Kvanto laidotuvių literatūriniai tekstai.

Received: 19/09/2024. **Accepted:** 15/11/2024.

Copyright © 2024 Liucija Citavičiūtė. Published by the Institute of Lithuanian Literature and Folklore Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Jonas Jokūbas Kvantas (Johann Jacob Quandt, 1686–1772) buvo vienas ryškiausių XVIII a. Prūsijos religinio ir visuomeninio gyvenimo atstovų. Daug dėmesio jis skyrė daugiatautės valstybės piliečių religiniam bei dvasiniam ugdymui. Apie tris dešimtmečius rūpinosi Rytų Prūsijos tautų švietimu, ypač lietuviškų religinių knygų rengimu ir leidyba. Iš senos ir garbingos Karaliaučiaus vokiečių giminės kilęs teologijos profesorius ir karaliaus pilies pamokslininkas tapo lietuvių „dvasios tėvu“. Šiek tiek ir pats mokėdamas lietuvių kalbą, jis būrė kolektyviniam raštijos darbui lietuvių kunigus ir universiteto absolventus¹. Didžiausia Kvanto dovana Prūsijos lietuviams yra pirmoji išspausdinta Biblija su Kvanto pratarne, vadinamoji Kvanto Biblija:

BIBLIA, / Tai efi: / Wiffas Szwentas / Ráftas, / Seno ir Naujo / Teftamento, / Pagal Wokifžką Perguldimą / D. Mertino Luteriaus/ Su kiekvieno Pérfkrymo / trumpu Pranefžimmu, / ir / reikalingu Paženklinnimu tų pacžų Žodžių, / kurrie kittofe Perfkrymofe randomi, / Nū kellū / Mokkytojū Lietuwoj' / Lietuwifžkay pérğuldytas. // Ráfttais iffpauftas pas Joną Endrikį Artungą, o pardūdamas / pas Pilippą Kriftupą Kanterį 1735.

Ją rengiant, Kvantas dalyvavo aptariant sunkesnes vertimo vietas. Lietuviškomis knygoms jis rašė išsamias (vokiškas) pratarmes, kurias galima laikyti pirmosiomis lietuvių raštijos istoriografijomis. Kvanto rūpesčiu parengtos knygos (ypač giesmynas) buvo ne kartą perspausdinamos, todėl galima sakyti, kad jis aprūpino Prūsijos lietuvius religinėmis knygomis gimtąja kalba visam šimtmečiui. Kvantas ypač rūpinosi vaikų ir jaunimo ugdymu, skatino į lietuvių kalbą versti įvairioms amžiaus grupėms adaptuotus tikėjimą ugdančius leidinius. Taip pasirodė pirmoji lietuviškų pamokslų knyga vaikams su Kvanto pratarne:

¹ Plačiau žr. naujausius kvantianos tyrimus: Žavinta Sidabraitė, Birutė Triškaitė, *Lituanistinio sqjūdžio XVIII amžiaus Prūsijoje atodangos*, t. 1: *Vienos šeimos istorija: Mielckes vs. Milkai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2022; Birutė Triškaitė, Žavinta Sidabraitė (par.), *Lituanistinio sqjūdžio XVIII amžiaus Prūsijoje atodangos*, t. 2: *Dokumentinis Milkų šeimos palikimas = Die Hintergründe der lituanistischen Bewegung im 18. Jahrhundert in Preußen*, t. 2: *Das dokumentarische Erbe der Familie Mielcke*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019; Birutė Triškaitė, Žavinta Sidabraitė, „Johannas Jacobas Quandtas tikrai mokėjo lietuviškai“, in: *Archivum Lithuanicum*, 2016, t. 18, p. 47–88; Birutė Triškaitė, „Rankraštinis Johanno Jacobo Quandto palikimas: Prūsijos presbiterologija (prieš 1772)“, in: *Archivum Lithuanicum*, 2018, t. 20, p. 125–176.

Trumpas ir práftas Išguldimas wiffū nedēlēs ir f3wentu Dienu Kláufimais ir Atflakimais futaifytas, ir pamokinnimui wiffu lietuwiŕzkū parapyū, furinkimū ir f3lutlū prufū Karalyftēs, iŕ wokif3kōs ī lietuwiŕzkā Kalbā perftatytas ir pagatawy-tas. // Karaláuczujie 1750²

ir lietuviška Biblijos istorijū knyga jaunimui:

Išŕkirftyti / ir / Š3wentam Raŕšte / randomi / Nuffidawimai / Iš / Séno bey Nau-jo / Teŕtamento, / Jaunimmui ant Géro / furaŕtyti, / bey Lietuwiŕskay pérftatyti. // Karaláuczujie, / Ráŕŕtais išŕpáuŕti ir pardūdami pas Joną / Endriki Artungā, Méte 1742³.

Kvantas stovėjo prie Karališkojo Lietuvių kalbos seminaro (*Königliches Lithauisches Seminarium*) iŕtakų, parengė pirmąjį jo veiklos statutą, 1723 m. aprobuotą Prūsijos karaliaus Frydricho Vilhelmo I, ir penkerius metus tarnavo ŕios įŕtaigos inspektoriumi⁴. Gyvenęs beveik 90 metų, išugdė net kelias lietuvių inteligentų kartas. Tarp jo auklėtinių buvo būsimasis lietuvių grožinės literatūros pradininkas Kristijonas Donelaitis (1714–1780) ir Gotfrydas Ostermejeris (Gottfried Ostermeyer, 1716–1800), vėliau tyręs Prūsijos lietuvių raŕtijos istoriją ir mitologiją, parengęs naują lietuvišką gramatiką ir giesmyną.

Kvantas gimė Karaliaučiuje 1686 m. kovo 27 d. ir tapo beveik viso XVIII ŕimtmečio įvykių liudininku ir dalyviu. Jis savo akimis regėjo Prūsijos

² Christiano Langhanzeno pamokslų *Kinder-Postille*, 1750 m. vertimas.

³ Johanno Hübnerio knygos *Zweymal zwey und funffzig Auserlesene Biblische Historien, der Jugend zum Besten abgefasst*, 1745.

⁴ Apie Kvantą ir Lietuvių kalbos seminarą plačiau žr. Liucija Citavičiūtė, *Karaliaučiaus universiteto Lietuvių kalbos seminaras: istorija ir reikšmė lietuvių kultūrai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004; Idem, „Johanas Jakobas Kvantas Karaliaučiuje XVIII a.“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2005, kn. 20: *Senosios raŕtijos profiliai*, p. 73–124; Idem, „Prielaidos lietuviŕkos knygos plėtotei Karaliaučiuje pirmajame XVIII amžiaus deŕimtetyje: sekant Johano Jakobo Kvanto biografijos pėdsakais“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2006, kn. 22, p. 239–265; Idem, „XVIII amžiaus studentų atminimo albumėliai – universitetų dvasinio gyvenimo liudininkai: sekant Johano Jakobo Kvanto biografijos pėdsakais“ in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2007, kn. 23, p. 81–104; Ona Aleknavičienė, „Karaliaučiaus universiteto Lietuvių kalbos seminaras: 1718–1723 m.“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2018, kn. 46: *Pietizmo idėjos ir surinkimininkų raŕtija Prūsijos Lietuvoje*, p. 15–55; Birutė Triŕkaitė, „Keletas naujų duomenų apie Karaliaučiaus universiteto Lietuvių kalbos seminarą 1723 m.“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2018, kn. 46: *Pietizmo idėjos ir surinkimininkų raŕtija Prūsijos Lietuvoje*, p. 56–103.

kunigaikštystės virsmą karalyste, pergyveno tris Prūsijos monarchus, išgyveno Didįjį marą, Septynerių metų karą ir Rytų Prūsijos epochinį reiškinį – hališkojo pietizmo bangą. Šis asmuo dar gyvas būdamas vadintas *didžiuoju* Kvantu, jo nuomonės paisė karaliai, jis beveik 60 metų užėmė aukščiausius Rytų Prūsijos bažnytinius bei akademinius postus. Apie jį, dar nesulaukusį 50 metų, jau rašė garsios to meto enciklopedijos – Gabrieliaus Wilhelmo Götteno *Das Jetztlebende Gelehrte Europa* (*Šiandieninė mokslo Europa*, 1735)⁵ ir kitos.

Kvantą ir jo kūrybą Europoje išgarsino žinomas vokiečių dramaturgas, buvęs jo auklėtinis Johannas Christophas Gottschedas (1700–1766), kilęs iš Judyčių prie Karaliaučiaus (dab. rus. Mendelejevo). Leipcige jis leido populiarią mokslo leidinį, skirtą vokiečių kalbos, poezijos ir retorikos kritiniams istoriniams tyrimams *Beyträge zur Critischen Historie der Deutschen Sprache, Poesie und Beredsamkeit* (*Vokiečių kalbos, poezijos ir retorikos kritiniai istoriniai tyrimai*). Kiekvienas tomas buvo dedikuojamas kokiam nors žymiam Europos mokslininkui ar rašytojui. Šeštojo tomo (1739) pradžioje Gottschedas įdėjo dedikaciją Kvantui bei išsamią prakalbą, skirtą šiam asmeniui ir jo darbams pagerbti⁶. Kvantas pristatytas kaip garsus Europos eruditas, paminėtas ir asmeninis autoriaus santykis su Kvantu: šis padarė didelę įtaką Gottschedui, tuometiniam Karaliaučiaus universiteto studentui⁷.

Kvantas buvo nevedęs, jis liko paskutinis Kvantų pavardės turėtojas. Mirė 1772-aisiais. Palaidotas Karaliaučiuje, jo paties rūpesčiu atstatydintos Haberbergo šv. Trejybės bažnyčios kriptoje. Čia, pagal jo valią, turėjo šimtą metų ilsėtis visai vienas, be kolegų ir be paminklinio užrašo⁸. 1945 m., per karą,

⁵ *Das Jetztlebende Gelehrte Europa*, oder Nachrichten von den vornehmsten Lebens- Umständen und Schriften jetztlebenden Europäischen Gelehrten, welche mit Fleiß gesammelt und unpartayisch aufgesetzt hat Gabriel Wilhelm Götten, Past. zu St. Michaelis in Hildesheim, Braunschweig, verlegt Ludolph Schröder, t. 1, 1735, p. 292–294.

⁶ Johann Christoph Gottsched, „Der Magnifico Hochwürdigem, in Gott andächtigen, und Hochgelahrten Herrn, HERR JOHANN JACOB QUANDTEN; DER HEILIGEN SCHRIFT HOCHBERÜMTEN DOCTORN...“, in: *Beyträge zur Critischen Historie der Deutschen Sprache, Poesie und Beredsamkeit*, t. VI, Hildesheim, New York: Georg Olms Verlag, 1970, p. 1–7.

⁷ Tomas perspausdintas šiame leidinyje: *Beyträge zur Critischen Historie der Deutschen Sprache, Poesie und Beredsamkeit*, t. VI, Hildesheim, New York: Georg Olms Verlag, 1970.

⁸ [Ludwig Ernst von Borowski], „Biographische Nachrichten von dem ersten Vorsitzer der Königl. Deutsch. Gesellschaft, D. Johann Jacob Quandt, Oberhofprediger, Generalsuperintendenten u.s.w“, in: *Preussisches Archiv*, herausgegeben von der Königlichen Deutschen Gesellschaft in Königsberg, 1794, Januar, p. 19.

Haberbergo bažnyčia buvo sugriauta, o jos vietoje pastatytas rusų kino teatras „Oktiabrj“ (liet. „Spalis“). Leipcigo universiteto bibliotekoje saugomas Kvanto portretas, dailininko Johanno Jacobo Haido sukurtas prieš 1767 metus, didžiojo Kvanto gyvenimo saulėlydyje⁹.

Užrašas po portretu: IOANNES IACOBVS QVANDT | SS. Theol. D. et P.P. primarius in Academia Regiomontana, | S.R.M. Boruss. a sacris aulae primariis et consiliis ecclesia= | sticis, Superintendens generalis, Societatis regiae Teutonicae, | quae in ea urbe floret, Praeses. | nat. Regiomonti, 1686. d. 27. Mart. I. I. Haid sculps[it] et exc[udit] A. V.¹⁰

⁹ Portretas pasiekiamas internete adresu: <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/item/YWWCPHTIDDJOAPTEK7DYN7LZPZHF2GWV>.

¹⁰ JONAS JOKŪBAS KVANTAS Šv. Teol[ogijos] D[aktaras] ir pirmasis P[rofesorius] Karaliaučiaus Akademijoje, Šv. K[arališkosios] D[idenybės] Prūs[ijoje] vyriausiasis rūmų pamokslininkas ir

Šio straipsnio autorė Lenkijos Nacionalinėje bibliotekoje Varšuvoje (Biblioteka Narodowa w Warszawie) rado keletą naujų šaltinių, papildančių kvantianą. Du literatūriniai tekstai išspausdinti 1768 m., minint Kvanto pamokslininko tarnybos 50-metį¹¹ (jie bus publikuojami vėliau). Ten pat rastas konvoliutas su laidotuvių teksta (1772), skirtais Kvantui. Jame įrištas nekrologas, parašytas profesoriaus Jacobo Friedricho Wernerio, gedulinė kalba, pasakyta Prūsijos literatūros istoriko Georgo Christopho Pisanskio, ir trys elegijų rinkinėliai, kurių autoriai – akademinės bendruomenės nariai ir Karaliaučiaus bažnyčių kunigai. Konvoliute sudėtų šaltinių tiražas, spėjama, buvo nedidelis, o kartotinių leidimų nepasirodė, todėl šaltiniai tapo raritetu. Kiek žinoma, Lenkijos Nacionalinėje bibliotekoje saugomas vienintelis išlikęs egzempliorius. Kvantų genealogija įterpta viename iš šių šaltinių – nekrologe (signatūra: SD XVIII.4.1170 adl.).

Esu dėkinga bibliotekos direktoriui dr. Tomaszui Makowskiui už leidimą publikuoti faksimiles Lietuvoje. Genealogiją iš lotynų kalbos išvertė dr. Mindaugas Strockis. Konvoliute esantys visi kiti geduliniai tekstai, to paties vertėjo išversti iš lotynų ir graikų kalbų, bus paskelbti kitur.

Nekrologas pavadintas „Viro, dum viveret, magnifico [...] Johanni Jacobo Quandt [...]“ („Vyru, kol gyveno, kilniam [...] Jonui Jokūbui Kvantui [...]“). Nei turiniu, nei apimtimi tai nėra tipiškas šio žanro tekstas. Jo puslapiai nenumeruoti, o struktūra tokia:

- I. Įvadas [p. 3–4].
- II. Kvantų giminės genealogija „Familiae QVANDTIANAE et Posteritati S[cripsi] MDCCLVI“ (KVANTŲ giminei ir palikuonims p[arašiau]“ 1756) [p. 5–16].
- III. Nekrologas [p. 17–42].

Be to, tekste įterpta ir kitų dokumentų iš velionio asmeninio archyvo:

Bažnyčios tarėjas, generalinis Superintendentas, Karališkosios vokiečių draugijos, kuri tame mieste klesti, Pirmininkas. Gim. Karaliaučiuje, 1686 m. kovo 27 d. J. J. Haidas išraiž[ė] ir išspausd[ino] A. V. (lot.).

¹¹ Pirmasis šaltinis – iškilminga kalba *Die Vorzüge, mit welchen die Religion das hohe Alter, besonders der Lehrer ausschmückt*, Königsberg, 1768. Ją Karališkojoje vokiečių draugijoje pasakė profesorius Johannas Davidas Neumannas. Antrasis šaltinis – odė Kvantui *Gesang* (Königsberg, 1768). Ją parašė Karališkosios vokiečių draugijos tikrasis narys Georgas Ernstas Sigismundas Hennigas, žinomas leksikografas.

1. Kvanto sukurtas eilėraštis graikų kalba [p. 28–29];
2. iki šiol nepublikuotas anglikonų dvasininko, žinomo Europoje poligloto, klaipėdiečio Dovydo Vilkės (David Wilkins) laiškas Kvantui iš Londono dėl lietuvių kalbos tyrimų, kuriame minimas Pilypas Ruigys (Philipp Ruhig, 1675–1749) [p. 30–31];
3. Karaliaučiaus archyvo dokumentų fragmentai ir privačių dokumentų ištraukos, įterptos įvairiose vietose;
4. Kvanto atminimo albumėlių išrašai ir kt.;
5. savarankišku bibliografiniu šaltiniu galima laikyti nekrologo parengėjų sudarytą išsamų Kvanto mokslo darbų sąrašą [p. 32–37] ir lietuviškų knygų, parengtų Kvanto rūpesčiu, registrą [p. 41–42].

Plačioje aprašomojoje leidinio antraštėje skelbiamos velionio eitos pareigos ir gausūs jo nuopelnai „šventiems dalykams ir raštijai“. Pats nekrologas vadinas „garbės paminklu“, kurį didžio vyro atminimui sukūrė Karaliaučiaus Albertina, reprezentuojama universiteto prorektorius, kanclerio, direktoriaus ir senato. Teksto autorius pasirašė inicialais *J. F. W.* Šis asmuo – Karaliaučiaus universiteto istorijos ir retorikos profesorius Jacobas Friedrichas Werneris (1732–1782).

Trumpoje pratarmėje adoruojamas velionis ir jo talentai bei paaiškinama, kodėl rengėjai nekrologo pradžioje įdėjo Kvantų giminės genealogiją, kuri, kaip jie teigia, yra „pažodžiui perteikta“:

Prieš atlikdami paskutinę pareigą, kurią esame skolingi šiam Vyruui, garsiam įžymiais nuopelnais ir dorybėmis, tikriausiai nepasielgsime neteisingai, viešai paskelbdami raštą, kurį Jis pats, paskutinis iš savo giminės, paliko amžinam KVANTŲ vardo atminimui.

KVANTŲ GIMINĖS GENEALOGIJA

Kvantas genealogijos nepasirašė, tačiau jo autorystė neabejotina, nes nekrologo rengėjai rankraštį gavo iš artimiausio giminaičio, Kvanto sūnėno, rankų. Teksto apimtis – dvylika puslapių, jį papildė reikšmingos ir išsamios paties

Kvanto išnašos, daugiausia išrašai iš XVI–XVIII a. archyvų ar spausdintų šaltinių. Genealogija prasideda lotyniška eilute: *Familiae Qvandtianae et posteritati s[cripsi] MDCCLVI*¹².

Giminės aprašymą Kvantas užbaigė 1756 m., jau baigęs septintąją dešimtį. Aktyviausiai darbavosi galbūt nuo 1755 m., kai karalius paskyrė jam padėjęją tarnyboje – profesorių ir karališkąjį pamokslininką Christianą Langhanzeną¹³ (1691–1770). Tų pačių 1755 m. pavasarį sulaukusi 73 metų mirė Kvantą globojusi sesuo Kotryna Elžbieta Lefler (Katharina Elisabeth Leffler). Paskutinio artimo asmens netektis galėjo paspartinti giminės atminimo įamžinimą.

Nėra žinių, ar rankraštį Kvantas ketino išspausdinti pats. Jį paliko vyriausiam sūnėnui profesoriui Johannui Christophui Bohlius'ui¹⁴, o šis tekstą dar pildė. Paskutinis genealogijon įrašytas asmuo yra mūsų Kvanto jauniausios sesers Sofijos Dorotėjos Liubek (Sophia Dorothea Lübeck) proanūkis Johannes'as Sigismundus'as Carolus'as von Tippelskirchas, gimęs 1772 m. gegužės 21 d., jau Kvantui mirus.

Ši genealogija yra garsios Karaliaučiaus giminės istorija, apimanti aštuonias kartas, pradedant mūsų Kvanto proproseneliu ir baigiant jo sesers proanūkiu. Apie save Kvantas paliko lakonišką žinutę – nurodė tik gimimo datą ir turėtas pareigas, o sūnėnas Bohlius'as (galbūt vykdydamas dėdės valią) įrašo nepapildė nė būtiniausiais duomenimis – nenurodyta net mirties data.

Kvanto įrašas apie save patį:

JONAS JOKŪBAS, Šv. teologijos daktaras ir profesorius primarius, šv. Karališkios Didenybės rūmų pirmasis pamokslininkas, Prūsijos generalinis superintendantas, Bažnytiniais reikalais besirūpinančios kolegijos ir Prūsijos konsistorijos

¹² KVANTŲ giminei ir palikuonims p[arašiau] 1756.

¹³ Šis asmuo yra žinomas lietuvių raštijos istorijoje. Minėtąją Langhanzeno postilę vaikams iš vokiečių kalbos išvertė Kvanto paraginti Prūsijos lietuvių kunigai Ruigys ir Adomas Heinrichas Pilgrimas („Trumpas ir prastas išguldymas visų nedėlės ir šventų dienų evangelijų“, 1750).

¹⁴ Johannas Christophas Bohlius'as (Bohlius, Bohle, 1703–1785) – Kvanto vyresnės sesers Onos Reginos sūnus. Būdamas 16 metų pradėjo medicinos studijas Karaliaučiaus universitete, 1719 m. tęsė mokslus Leipgig. Leidene jam suteiktas medicinos daktaro laipsnis. 1741 m. jis paskirtas Karaliaučiaus universiteto medicinos profesoriumi, buvo karaliaus Frydricho II Didžiojo asmeninis gydytojas. Devynis kartus išrinktas universiteto rektoriumi. Bohlius'as žinomas kaip finansinis būsimąjo filosofo Immanuelio Kanto rėmėjas, kol šis dar mokėsi Frydricho kolegijoje Karaliaučiuje. Išspausdino daugiau kaip 10 medicinos veikalų lotynų kalba daugiausia iš anatomijos srities.

tarėjas, gimęs 1686 m. kovo 27 d. 6–7 valandą vakaro iš tėvo m[gr]. JONO, senelio KRISTUPO, prosenelio JONO, proprosenelio JOKŪBO, paskutinis iš KVANTŲ giminės [p. 15].

Apie pačius tolimiausius Kvantų giminės pradininkus Prūsijoje žinių neišliko, nėra žinoma, iš kokios vokiečių žemės jie atsikraustė, ar turėjo savo dvarų arba pilių. Neatmestina prielaida, kad pirmasis čionai atkeliavęs Kvantas galėjo būti iš Vokiečių ordino riterių ar jų palikuonių. Kvantų giminė nuo seniausių laikų kūrėsi Knypavoje. XIII–XIV a. Karaliaučiaus vietoje buvo trys gyvenvietės – Senamiestis (vok. *Altstadt*), Lyvenikė (vok. *Löbenicht*) ir Knypava (vok. *Kneiphof*). Knypavoje 1332 m. buvo pastatyta katedra, o 1544 m. įsteigtas universitetas. Iki pat XVIII a. šios trys gyvenvietės turėjo savivaldą, vadinamąją Kulmo teisę. 1724 m. karalius Frydrichas Vilhelmas I įvykdė administracinę reformą ir sujungė tripolį į vieną miestą – Karaliaučių. Taigi galima teigti, kad Kvantai nuo seno buvo karaliaučiskiai.

Daugelis Kvantų giminės vyrų buvo baigę Karaliaučiaus universitetą, užėmė valstybinius postus, kunigavo, vertėsi prekyba. Kvantai vyrai savo žmonomis dažniausiai rinkdavosi kunigų ar aukštų valdininkų dukras, tad buvo elitinė Karaliaučiaus giminė. Šiandien labiausiai žinomi trys Kvantai – mūsų Kvanto proprosenelis Jokūbas (Jacobus Quandt), tėvas Jonas (Johannes Quandt) ir mūsų Jonas Jokūbas (Johannes Jacobus Quandt), Prūsijos generalinis superintendantas, karaliaus pilies pamokslininkas, pirmasis teologijos profesorius.

Pirmasis genealogijoje aprašytas asmuo ir visos Kvantų giminės Prūsijoje pradininkas – mūsų Kvanto proprosenelis **Jokūbas Kvantas** (Jacobus Quandt). Gimė jis tikriausiai prieš 1525-uosius¹⁵, tad galėjo būti beveik vienmetis su Prūsijos kunigaikštyste¹⁶. Apie Jokūbo tėvus nežinoma, tačiau tėvas

¹⁵ Kvantas nenurodė giminės pradininko Jokūbo Kvanto gimimo datos. Laikydami ją buvus apie 1525 m., remiamės tuo, kad 1550 m. Jokūbas Kvantas buvo paskirtas Knypavos teismo tarėju.

¹⁶ Prūsų genčių žemėse vokiečių kunigaikštystę Prūsiją įsteigė paskutinis Vokiečių ordino magistras Albrechtas Brandenburgietis iš Hohenzollerių dinastijos (Albrecht von Brandenburg, valdė 1525–1568), Lietuvos Didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Žygimanto Senojo sūnėnas. Prūsijos įkūrimo data laikytina 1525 m. balandžio 10 d., kai Albrechtas Brandenburgietis Krokuvoje atnaujino ištikimybės priesaiką Lenkijos ir Lietuvos valdovui Žygimantui Senajam, kurią 1470 m. buvo davęs didysis magistras Heinrichas Richtenbergas, ir gavo teisę įkurti vasalinę kunigaikštystę. Albrechtas pasiskelbė kunigaikščiu ir Prūsijos Liuteronų Bažnyčios vadovu.

veikiausiai buvo pasiturintis, nes įstengė suteikti įpėdiniui gerą išsilavinimą. Jokūbas Kvantas buvo išrinktas Knypavos miesto tarėju (senatoriumi) ir garsėjo kaip nuoseklus liuteronų tikėjimo gynėjas. Jis buvo vedęs Knypavos senatoriaus dukterį Klarą Perneker (Clara Pernecker) – mūsų Kvanto proprosenelę. Jokūbas Kvantas liko ištikimas vyskupo Joachimo Mörlino¹⁷ šalininkas garsiajame XVI a. religiniame ginče su osiandrininkais¹⁸. Kvantas, kaip ir Mörlinas, laikėsi Lutherio mokymo, kad nuteisinimas yra Dievo malonės dovana, ji ne uždirbama, bet gaunama tik per tikėjimą. Ginčai nenurimo ir po Osianderio mirties. Kunigaikštis išsiuntė vyskupą Mörliną iš Prūsijos – atlikti bažnytinės tarnybos į Braunšveigą, o su juo į savanorišką tremtį, kaip Senato atstovas ir pilietis, protestuodamas išvyko ir Jokūbas Kvantas, palikęs šeimą ir namus. Juos išlydėjo šimtai Karaliaučiaus gyventojų. Jokūbo Kvanto nuopelnams Prūsijai atminti buvo nukaldinta sidabrinė paauksuota moneta¹⁹ su jo portretiniu atvaizdu ir įrašu JACOWVS QVANT averse. Reverse įrašyta: ALSO. HAT. GOT. DIE. WELT. GELIEBET. DAS. ER. SEINEN. EINIGEN. SONN. GAB. AVF. DAS. ALLE. DIE AN IN GLEVBEN NICHT VERLOREN. WERDEN. SONDERNN * DAS EWIGE * LEBEN HABEN. Tai citata iš Naujojo Testamento Jn 3, 16: *Dievas taip pamilo pasaulį, / jog atidavė savo viengimį Sūnų, / kad kiekvienas, kuris jį tiki, nepražūtų, / bet turėtų amžinąjį gyvenimą.*

Mūsų Kvanto prosenelis magistras **Jonas Kvantas** (Johannes Quandt) taip pat buvo Knypavos miesto senatorius ir kartu teisėjas. Jo pirmoji žmona Regina Schmittner, Kvanto prosenelė, buvo kilusi iš Niurnberge žinomos

¹⁷ Joachimas Mörlinas (1514–1571), kilęs iš Saksonijos, studijavo teologiją Vitenbergo universitete, jam dėstė vokiečių Reformacijos pradininkai Martinas Lutheris, Philippas Melanchthonas, Johannes'as Bugenhagenas. 1550 m. Prūsijos kunigaikščio Albrechto pakviestas į Karaliaučių, Mörlinas kunigavo katedroje, bet įsitraukė į ginčus su osiandrininkais ir buvo ištremtas. Po aršiausio oponento Johanno Funcko mirties 1566 m. Mörlinas sugrąžintas į Karaliaučių ir paskirtas Sembos vyskupu. Lietuvių raštijoje žinomas jo brolio Hugo Mörlino anūkas, Gumbinės kunigas Mykolas Merlinas (Michael Mörlin, 1641–1708) – pirmosios viešos filologinės polemikos dėl pagrindinio lietuvių kalbos principo (liaudiškumo) iniciatorius (1706), kurios rezultatas buvo pirmoji lietuviška grožinės literatūros knyga – Jono Šulco išverstos *Ezopo pasakėčios* (1706).

¹⁸ Andreas'as Osianderis (1498–1552) – vokiečių teologas, reformatorius. Kunigaikščio Albrechto pakviestas dėstyti į neseniai įkurtą Karaliaučiaus universitetą, įžiebė polemiką su vietiniais teologais, Lutherio ir Melanchthono šalininkais. Nesantaikos obuoliu tapo požiūris į vieną esminių krikščionių teologijos sampratų – nuteisinimą: ar jis pasiekiamas tik per tikėjimą, ar per tikėjimą ir gerus darbus.

¹⁹ Šį artefaktą Kvantas galbūt saugojo savo archyve, nes gana išsamiai aprašė.

Schmittnerių giminės, kurią XVI a. itin išgarsino Andreasas Schmittneris, Šventosios Romos imperijos imperatoriaus apdovanotas bajoro titulu, riterio privilegijomis ir liūtų insignijomis. Beje, tai vienintelis šioje genealogijoje minimas asmuo, kurio kilmingumas yra paliudytas. Senelis **Kristupas Kvantas** (Christophorus Quandt) valstybės tarnautoju netapo, jis buvo pirklys – Knypavoje prekiaavo šilku, buvo vedęs Oną Greif (Anna Greiff), šilko pirklio dukrą. Tai mūsų Kvanto senelė iš tėvo pusės. Mūsų Kvanto senelis iš motinos pusės, magistras Johannas Hundas, kilęs iš Saksonijos, atvyko studijuoti į Karaliaučiaus universitetą, vedė Knypavos arkidiakono Babato dukterį Reginą (Kvanto senelė iš motinos pusės) ir čia pasiliko, tarnavo Lyvenikės parapijos pirmuoju diakonu. Jų duktė Ona Regina Hund (Anna Regine Hund) išteklėjo už mūsų Kvanto tėvo **Jono Kvanto** (Johannes Quandt), Karaliaučiaus tripolio seniūno. Ji tapo mūsų Kvanto motina.

Genealogijoje aprašydamas artimiausius šeimos narius, autorius nesuteikė jiems šiltesnių bruožų, o iš pateiktos faktografijos galima tik negausiai papildyti žinias apie paskutinio Kvanto šeimą. Mūsų Kvanto tėvas Jonas Kvantas gimė Karaliaučiuje 1651 m. gegužės 24 d., magistro laipsnį įgijo Rostoke, tarnavo Lyvenikės ir Senamiesčio parapijų diakonu, nuo 1709 m. buvo Senamiesčio parapijos pirmasis kunigas, Sembos konsistorijos tarėjas ir Karaliaučiaus tripolio (Ministerium Tripolitanum) vyresnysis. Jonas Kvantas garsėjo oratoriaus talentu. Kai 1701 m. sujungus Prūsijos ir Brandenburgo kunigaikštystės buvo kuriama Prūsijos karalystė, būsimasis karalius Frydrichas I su savo dvaru iš Berlyno atvyko karūnuotis į Karaliaučių. Jonas Kvantas pasakė iškilmingą šventinį pamokslą. Po 39 metų garsųjį pamokslą Prūsijos karaliaus Frydricho II Didžiojo karūnavimo garbei²⁰ jo didenybės akivaizdoje pasakė Jono Kvanto sūnus, mūsų Jonas Jokūbas Kvantas, karaliaus vadintas „geriausiu vokiečių oratoriumi“. Abu Jono Jokūbo Kvanto tėvai mirė beveik tais pačiais metais. Mūsų Kvanto mama Ona Regina Hund, magistro Johanno Hundo, Lyvenikės diakono, duktė, gimusi 1662 m., buvo 11 metų jaunesnė už vyrą, išteklėjo jauna, pirmąją dukterį pagimdė būdama 18 metų, paskutinę – būdama 32 metų, vienintelis sūnus Jonas Jokūbas buvo priešpaskutinis vaikas. Jis buvo pakrikštytas tėvo ir proprosenelio vardais *Johannes Jacobus*. Matyt, motina buvo

²⁰ Išliko šio vokiško pamokslo nuorašas – autorė parengė jo vertimą į lietuvių kalbą, kuris bus publikuojamas kitur.

nestiprios sveikatos, ji mirė 1713 m. spalio 8 d., eidama 51-uosius. Tuo metu sūnus jau buvo grįžęs iš studijų kelionių po Europą ir gyveno Karaliaučiuje. Tėvas mirė būdamas 68 metų, 1718-aisiais, rugpjūčio 4 d., kunigu ištarnavęs 40 metų. Kaip tik tais metais mūsų Kvantas buvo paskirtas Karaliaučiaus Lyvenikės bažnyčios kunigu ir Sembos bažnytinės konsistorijos tarėju. Taigi tikėtina, kad tėvas dar spėjo pasidžiaugti sūnaus sėkme. Galima spėti, kad Kvantas vyresnysis palaidotas Knypavos parapijos bažnyčioje, nes ten, kaip rašoma genealogijoje, ilsisi mūsų Kvanto motina.

Jonas Jokūbas Kvantas (Johann Jacob Quandt) užaugo su trimis seserimis. Deja, jam teko visas palaidoti. Vyriausioji sesuo, Ona Regina Kvant (Anna Regine Quandt), pagimdė dukterį, bet ji mirė 25 metų, vienas sūnus mirė kūdikystėje, o kitas sūnus Johannas Christophas Bohlius'as, kaip minėta, tapo Kvanto archyvo saugotoju. Likusi našle, Ona Regina Kvant ištekėjo už Senamiesčio senato sekretoriaus Henriko Bartscho; iš tos santuokos gimė Johannas Bartschas, tapo medicinos daktaru (mirė 27 metų). Vidurinė sesuo Kotryna Elžbieta Kvant (Catharina Elisabeth Quandt) taip pat buvo ištekėjusi du kartus (už Knypavos diakono Henriko Goltzo, paskui už Knypavos konsulo Christophoro Lefflerio), bet vaikų neturėjo. 1733 m., mirus antrajam vyrui, ji persikėlė pas brolių, mūsų Kvantą, ir iki savo mirties (1755) jį globojo. Jauniausioji sesuo Sofija Dorotėja Kvant (Sophia Dorothea Quandt), ištekėjusi už Karaliaučiaus miesto senatoriaus Henricho Lūbeko, pagimdė tris vaikus: dukterį Sophia'ą Henrietta'ą, sūnų, mirusį kūdikystėje, ir sūnų Johanną Henrichą Lūbeką – jis tapo kriminalinio teismo pirmininku. Mūsų Kvantas buvo nevedęs ir paskutinis šios giminės pavardės turėtojas.

Per visą ilgą gyvenimą Kvantas neįsigijo nei plačių žemių, nei gausių turų, tačiau už savo nenuilstamą ganytojišką ir švietėjišką veiklą pelnė epitetą *Didysis Kvantas*.

Galima spėti, kad už nuopelnus Kvanto protėviai iš valdovų galėjo būti gavę kilmės titulą ir giminės herbą; deja, nei Kvantų giminės genealogijoje, nei kituose šaltiniuose tokių įrodymų nerasta. Be to, pats Kvantas nei jo biografai prie pavardės nepridėdavo aukštą kilmę liudijančios dalelytės *von*.

Paskutinis genealogijon įrašytas asmuo – mūsų Kvanto jauniausios sesers Sofijos Dorotėjos proanūkis Johannes'as Sigismundus'as Carolus'as von Tippleskirchas, gimęs 1772 m. gegužės 21 d., keli mėnesiai po Kvanto mirties. Kūdikį įrašė, tikėtina, rankraščio saugotojas Kvanto sūnėnas Bohlius'as.

Kvantų (Quandt) giminės genealogija pirmą kartą publikuota iš Jono Jokūbo Kvanto (Johannes Jacobus Quandt) rankraščio jo mirties metais (1772). Taip artimoji aplinka pagerbė didžiojo vyro atminimą. Jeigu Kvantas būtų norėjęs pats išspausdinti rankraštį, per 16 likusių gyvenimo metų po jo parašymo būtų spėjęs tai padaryti. Gal mes susiduriame su retai matomu populiariaus viešo asmens kuklumu ar nusižeminimu? Tuo galėtume paaiškinti užrašo ant kapo nenorą (tam tikram laikui), vos vieno sakinio įrašą apie save giminės genealogijoje, nepaminint net visai Prūsijos karalystei reikšmingų savo nuopelnų, gausių mokslo veikalų. Todėl esame juo dėkingesni Kvanto amžininkams, pasirūpinusiems nekrologe (iš jo dabar pateikėme tik Kvantų giminės genealogiją) plačiai aprašyti jo gyvenimą ir veiklą. Geduliniame konvoliute, kuriame radome Kvanto nekrologą, įrišti ir jį pažinusių dvasininkų bei akademinės bendrijos narių Kvanto garbei skirti laidotuvių eilėraščiai. Šiuos šaltinius į lietuvių kalbą jau išvertė Mindaugas Strockis, jie bus publikuoti ir taps dar vienu potėpiu Kvanto portretui greta to, ką surado ir jau paskelbė tyrėjai.

Genealogijoje Kvantas aprašė į jo giminę įsiliejusius kitų garbingų bei kilmingų giminių atstovus, nusipelnčius tikėjimui ir tėvynei, vietinius ir atvykusius iš vokiečių žemių. Taip jis nubrėžė platesnę XVI–XVIII a. istorinę ir kultūrinę panoramą.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Aleknavičienė Ona, „Karaliaučiaus universiteto Lietuvių kalbos seminaras: 1718–1723 m.“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2018, kn. 46, p. 15–55.

[Borowski Ludwig Ernst von], „Biographische Nachrichten von dem ersten Vorsitzer der Königl. Deutsch. Gesellschaft, D. Johann Jacob Quandt, Oberhofprediger, General-superintendenten u.s.w“, in: *Preussisches Archiv*, herausgegeben von der Königlichen Deutschen Gesellschaft in Königsberg, 1794, Januar.

Citavičiūtė Liucija, „Johanas Jakobas Kvantas Karaliaučiuje XVIII a.“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2005, kn. 20: *Senosios raštijos profiliai*, p. 73–124.

Citavičiūtė Liucija, „Prielaidos lietuviškos knygos plėtotei Karaliaučiuje pirmajame XVIII amžiaus dešimtmetyje: sekant Johano Jakobo Kvanto biografijos pėdsakais“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2006, kn. 22, p. 239–265.

Citavičiūtė Liucija, *Karaliaučiaus universiteto Lietuvių kalbos seminaras: istorija ir reikšmė lietuvių kultūrai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004.

Citavičiūtė Liucija, „XVIII amžiaus studentų atminimo albumėliai – universitetų dvasinio gyvenimo liudininkai: sekant Johano Jakobo Kvanto biografijos pėdsakais“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2007, kn. 23, p. 81–104.

Das Jetztlebende Gelehrte Europa, oder Nachrichten von den vornehmsten Lebens- Umständen und Schriften jetztlebenden Europäischen Gelehrten, welche mit Fleiß gesammelt und unpartayisch aufgesetzt hat Gabriel Wilhelm Götten, Past. zu St. Michaelis in Hildesheim, Braunschweig, verlegts Ludolph Schröder, t. 1, 1735.

Gottsched Johann Christoph, „Der Magnifico Hochwürdigen, in Gott andächtigen, und Hochgelahrten Herrn, HERR JOHANN JACOB QUANDTEN; DER HEILIGEN SCHRIFT HOCHBERÜMTEN DOCTORN...“, in: *Beyträge zur Critischen Historie der Deutschen Sprache, Poesie und Beredsamkeit*, t. VI, Hildesheim, New York: Georg Olms Verlag, 1970, p. 1–7.

Sidabraitė Žavinta, Triškaitė Birutė, *Lituanistinio sąjūdžio XVIII amžiaus Prūsijoje atodangos*, t. 1: *Vienos šeimos istorija: Mielckes vs. Milkai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2022.

Triškaitė Birutė, „Keletas naujų duomenų apie Karaliaučiaus universiteto Lietuvių kalbos seminarą 1723 m.“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2018, kn. 46, p. 56–103.

Triškaitė Birutė, „Rankraštinis Johanno Jacobo Quandto palikimas: Prūsijos presbiterologija (prieš 1772)“, in: *Archivum Lithuanicum*, 2018, t. 20, p. 125–176.

Triškaitė Birutė, Sidabraitė Žavinta (par.), *Lituanistinio sąjūdžio XVIII amžiaus Prūsijoje atodangos*, t. 2: *Dokumentinis Milkų šeimos palikimas = Die Hintergründe der lituanistischen Bewegung im 18. Jahrhundert in Preußen*, t. 2: *Das dokumentarische Erbe der Familie Mielcke*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019.

Triškaitė Birutė, Sidabraitė Žavinta, „Johannas Jacobas Quandtas tikrai mokėjo lietuviškai“, in: *Archivum Lithuanicum*, 2016, t. 18, p. 47–88.

Viro, dum viveret, magnifico, maximeqve reverendo, Johanni Jacobo Quandt, s. s. theol. doctori et professori primario, augusti Borvssiae regis ecclesiastico et consistorio a consiliis, supremo rerum sacrarum in Borussia antistiti, Regiae Societatis Teutonicae, quae in nostra musarum sede floret, praesidi, et earum, quae Gryphiswaldae et Helmstadii sunt, membro, hoc honoris monumentum meritorum tanti viri in rem sacram et litterariam amplissimorum memores sacrant. Pro-rector, cancellarius, director et senatus Regiae Academiae Regiomontanae, Regiomonti: typis sacr. Reg. Maiestatis et univers. typogr. G. L. Harttungii, [1772] (signatūra: SD XVIII.4.1 170 adl.).

Genealogy of the Prussian Line of the Quandt Family Written by Johann Jacob Quandt, the Last Bearer of the Surname

Summary

Johann Jacob Quandt (1686–1772), the general superintendent of Prussia, is well-known in the history of Lithuanian literature and culture as a promoter of Lithuanian writing in eighteenth-century Prussian Lithuania. About a dozen Lithuanian books were produced under his care. He involved students and graduates of the University of Königsberg in the writing process. It is not known what prompted Quandt to write the genealogy of his family and when he started this work, but it is known that he finished it in 1756 and left the manuscript to his nephew, Johann Christoph Bohlius (1703–1785). After his death, Quandt's personal archive was reviewed and some of the documents were included in the obituary 'To the Man While He Lived [...] Magnificent [...] Johann Jacob Quandt' (Viro, dum viveret, magnifico [...] Johanni Jacobo Quandt [...], Königsberg, 1772). This obituary was the first publication of the genealogy of eight generations of the Quandt family. The Quandts established themselves in Königsberg in the sixteenth century; the Teutonic Knights or their descendants may have been the founders of this branch of the family. The obituary with the genealogy of the Quandts is kept at the National Library of Poland in Warsaw (*Biblioteka Narodowa w Warszawie, sign. SD XVIII.4.1170 adl.*). Quandt's manuscript has not survived or has not been found.

Many of the men of the Quandt family had been educated at the University of Königsberg, served in government posts, were priests, and one was a merchant engaged in commerce. The men of the family usually chose the daughters of priests as their wives, making it an elite family. Of the Quandt family, three of its representatives are better known today: Jacobus, the great-grandfather of Johann Jacob Quandt, his father Johann, and our Johann Jacob Quandt, the general superintendent of Prussia, the preacher of the royal court, and first professor of theology. The appended source was translated from the Latin by Dr Mindaugas Strockis.

KEYWORDS: Jonas Jokūbas Kvantas, Johann Jacob Quandt; Karaliaučius, Königsberg; genealogy of the Quandts; literary texts of Quandt's funeral.